

jus, et tamen est dominus illius actus: et servus non habet jus ad omnes actiones suas, quia potius est apud dominum, et tamen est dominus suarum actionum: consistit ergo hoc dominium tantum in libera voluntate agendi, vel omittendi suas actiones: ergo ubi non est libertas, nec dominium erit, nec actio humana.

6. *Cur actio necessaria non censeatur humana.* — Hæc difficultas petit, ut explicemus, quid necessarium sit, ut actio sit humana. Aliqui enim universaliter docent, actionem necessariam non esse actionem humanam. Cujus duplex ratio addi potest ex Cajetano, prima secundæ, quæstione prima, articulo primo: quia illa non est actio, quamvis late loquendo sit operatio: *propria enim*, inquit, *actio illa est, qua homo se movet*; in actione autem necessaria potius agitur, quam agat; hæc vero ratio mihi non placet, quia actio immanens vere est actio, licet contingat esse necessaria: quamvis enim actio transiens sit etiam actio, ut sumitur in prædicamento actionis, distinguit tamen Aristoteles interdum actionem a factione, ut videre licet in 2, Physicorum, text. quinquagesimo-septimo, et quinquagesimo-secundo: et 9, Metaphysicæ, text. quinquagesimo-sexto: tamen, ut exposuit divus Thomas, prima secundæ, quæstione quinquagesima-septima, articulo quarto, factionem vocavit actionem transeuntem, actionem vero eam quæ immanens est. Quod vero inter immanentes illa dicatur actio, quæ est libera, et quæ non necessaria, nec ex Aristotele, nec ex usu et modo loquendi haberi potest, nec est juxta mentem S. Thomæ illo art. 1, qui distinguit actionem in actionem hominis, et actionem humanam: ergo illa etiam quæ non est humana, est etiam actio. Secunda ratio est ejusdem Cajetani, in fine articuli 5, actionem voluntatis ex perfecta cognitione procedentem, et simul necessariam, qualis est amor beatificus, non esse humanam, quia est plusquam humana, scilicet quodammodo divina; agitur autem hic de homine ut homo est, non ut elevato ad participationem divinæ naturæ per gloriam. Sed nec hoc placet, sequitur enim supernaturalem Dei amorem viæ, etsi liber sit, non esse actum humanum, quia est plusquam humanus, et quodammodo divinus, procedit enim ex participatione divinæ naturæ per gratiam.

7. Sustinendo ergo hunc dicendi modum, aliter est explicanda ejus ratio, advertendo, dupliciter dici posse esse aliquam actionem hominis propriam; loquor autem de homine

ut intellectualis est, et distinguitur a cæteris creaturis inferioribus, non ut ab Angelis distinguitur, nam quæ hic de homine tractamus, omnia similiter in Angelis inveniuntur, ut constat ex 1 part., quæst. 60.

Actiones propriæ hominis licet non humanæ presse. — Primo ergo est aliqua actio propria hominis quoad substantiam et entitatem, non vero quoad modum, ut est, verbi gratia, intellectio necessaria; convenit enim homini, ut ratione utitur: nec actus talis speciei potest reperiri in inferiori creatura, modus tamen, scilicet quod ex necessitate fiat, communis est aliis rebus: et idem est de actionibus cogitative et aliis, quæ licet convenient homini secundum gradum genericum, non tamen præcise consideratum, sed ut conjunctum, et elevatum per gradum rationalem: et hæc actiones dicuntur proprie hominis, ut homo est, non tamen humanæ.

Actiones propriæ humanæ. — Secundo modo contingit actionem esse propriam hominis ut homo est, et in substantia, et in modo, quia scilicet efficiuntur cum indifferentia, et sine necessitate: et hoc modo videtur locutus divus Thomas, dict. quæstione 1, art. 1, quia hæc est omnibus modis propria hominis, ut homo est, et per illum tendit homo ad consecutionem sui finis, et bene, vel male operatur, et dignus est laude, vel vituperio. Ac denique, quia, licet consideratione physica aliquæ actiones possunt dici humanæ, quia procedunt ab anima humana, ut rationalis est, tamen consideratione morali solum, hæc postremæ dicuntur proprie humanæ, quia ille modus est totius esse morali fundamentum seu ratio: et hæc doctrina est valde probabilis.

8. Aliis vero placet, actum, etiamsi necessarius sit, dummodo sit a voluntate ex plenaria potestate operante, esse actionem humanam: idque dupliciter: primo, per extrinsecam denominationem, scilicet quia est libera in sua causa: verbi gratia, actus amoris Dei in patria ortus est ex actionibus liberis, quibus homo meruit illum statum, et ideo dicitur humanus, et liber in sua causa. Sed hoc non placet, primo enim non est universalis ratio: in aliquibus enim est ille actus sine præcedentibus actionibus liberis, ut in infantibus baptizatis: tum quia est valde improprium, quia ille actus non imperatur a præcedenti actione humana, nec ab illa informat nisi valde remote. Alius modus apparens est, quod ille actus intrinsece sit humanus, quia est perfectissime voluntarius, et illa necessitas, quam

habet, non est ex imperfectione, sed potius ex perfectione nascitur: nam sicut operari libere circa bona non summe bona, nec simpliciter necessaria perfectionis est, ita circa summe bonum, et summe necessarium ferri necessario ad perfectionem pertinet: ideo Deus sicut alia libere, ita se necessario amat, et utrumque ex infinita perfectione: videtur autem esse proprie actus humanus, qui ex maxima perfectione hominis, et, ut sic dicam, ex plenaria potestate, et advertentia rationis procedit.

9. Mihi autem in hac re videntur hæc duo: primum, prædictam controversiam magis pertinere ad modum loquendi, quam ad rem: nam si per actionem humanam intelligamus moralem, et dignam laude, aut reprehensione, sic sola actio libera est humana, et hic videtur esse usitator modus loquendi quem sequitur D. Thomas 1, 2, quæst. 1, art. 1, si autem per actionem humanam intelligamus perfecte, rationaliter, et ab intrinseco procedentem ex plena hominis voluntate, sic actus beatitudinis dici potest actus humanus. Secundum est, quocumque modo istorum loquamur, facile posse expediri tertiam objectionem factam, in num. 5, nam si dicamus actum beatificum, verbi gratia, esse humanum, ad D. Thomam respondendum est, vel sub dominio talis actus comprehendisse non solum liberum, sed etiam voluntarium perfecte, quia utrumque fundatur in plena potestate libertatis, vel certe locutum esse de homine viatore, et per actus suos tendente in finem suum, in quo nulla est actio humana, quæ non sit libera; si autem demus illum actum non esse humanum, neganda est consequentia: ad D. Thomam vero dicendum est, nunquam posuisse exclusivam, sed solum dixisse, omnem actionem humanam esse propter finem, ex quo non sequitur, omnem actionem propter finem esse humanam. Unde cum illo articulo primo definivisset omnem actionem humanam esse propter finem abstinuit ab actione libera: ergo signum est non locutum fuisse exclusive.

10. *Secunda assertio de actibus voluntatis ex inadvertentia.* — Secundo principaliter dicendum est actus voluntatis, qui ob inadvertentiam, seu indeliberationem rationis absque fiunt, non esse proprie et perfecte propter finem. Ita colligitur ex D. Thoma, hic art. 1, ad 3, cont. Gent., cap. 82, et ratio ex dictis est facilis, quia propria operatio propter finem oritur ex eo, quod ratio cognoscit rationem finis, et proportionem mediorum ad ipsum: ergo quando ratio non potest perfecte adver-

tere, non erit propria operatio propter finem, et hoc magis constabit ex sequenti dubio.

11. *Quæstioncula de non utentibus perfecte ratione.* — Hic vero quæret aliquis an homines, qui non possunt perfecte uti ratione, ut sunt pueri, amentes et dormientes, possit interdum operari propter finem: nam ex proxima assertione videtur sequi pars negativa, quæ confirmari potest: nam si hi possunt operari propter finem: ergo possunt conferre medium cum fine: et cognoscere eorum proportionem: ergo eadem ratione poterunt conferre unum medium cum alio: ergo eligere: ergo libere operari: ergo peccare.

12. In contrarium autem videtur esse experientia et ratio, nam licet isti habeant imperfectum usum rationis, exercere tamen possunt actus intellectus, ut colligitur ex D. Thoma, in 4, dist. 4, quæstione prima, articulo quarto, quæst. 1, ad 3, et 1 part., quæst. 8, art. 2, ad 2, quia, cum utantur phantasmatis, non sunt ita ligati, quominus possint recipere in intellectu species, et illis uti etiam componendo et syllogizando: possunt ergo per intellectum cognoscere boni et utilitatem medi ad finem ex propria voluntatis ordinatione operari propter finem. Atque ita sane dicendum videtur, licet isti homines non habeant perfectum dominium suarum actionum, nec perfectam rationis cognitionem: et ideo non tam perfecte operantur propter finem sicut cordati homines: nam si non sint omnino insani, possunt aliquo modo operari propter finem, quod probat experientia. Unde, si interrogentur, propter quid appetant sanitatem, respondent, quia ægrota est disconveniens sibi: et si rogentur, cur utantur medicina, respondent, quia confert ad sanitatem: signum ergo est non ita privatos esse ratione, quin possint medium cum fine conferre, atque adeo unum ad alterum ordinare, quod est operari propter finem. Confirmatur: nam aliquando experimur in his omnibus quasdam actiones procedentes ex quadam veluti providentia et sagacitate, quæ non possunt referri in solum instinctum naturæ, sicut solet fieri in brutis: homo enim, quia ratione utitur, non habet a natura hujusmodi instinctus: ergo proveniunt illi actus ex cognitione rationis, atque adeo ex ordinatione unius ad alterum.

13. Ad adducta vero in contrarium num. 11, jam dictum est, ad operationem propter finem non esse necessariam libertatem: deinde an his hominibus sit aliqua indifferentia et libertatis vestigium, dicemus infra agentes de elec-

tione: interim videri potest Victor in Relectione de pueris pervenientibus ad usum rationis. Quidquid autem de hoc sit, certum est hujusmodi homines non esse capaces culpæ, præsertim mortalis, quia non possunt perfecte cognoscere rationem boni, honesti et ultimi finis: de quo suo loco dicemus.

SECTIO III.

Utrum homo operetur propter finem in actionibus, quæ a voluntate non procedunt.

1. *Arguitur pro actibus intellectus præcedentibus voluntatem.* — Item pro actibus vegetativæ animæ. — Diximus hactenus de actionibus voluntatis, tam elicitis, quam imperatis, et tam liberis, quam necessariis: ut ergo si completa disputatio de actibus hominis dicendum est brevissime de reliquis operationibus ejus, quæ a voluntate non procedunt: latius enim id agimus in disp. 23, Metaphysicæ, sect. 3, art. 18. Et primo potest esse difficultas de actibus intellectus, qui præveniunt voluntatem, nam illi videntur maxime proprii hominis, et valde perfecti: ergo ut sunt ab homine debent habere hanc perfectionem. Quod maxime urgeri solet de visione beata: nam illa est operatio, in qua est ultimus finis: ergo etiam est propter finem ex D. Thoma 1, 2, quæst. 1, art. 1, ad 1. Secundo idem inquiri potest de actionibus mere naturalibus facultatis vegetativæ, seu animalis, ut sunt nutritio, motus cordis, etc., nam si alia agentia naturalia agunt propter finem, cur non etiam homo in his actionibus, præsertim quia etiam passiones involuntariæ possunt ab homine recipi propter finem; ergo magis actus naturalis.

2. *Arguitur tertio pro actibus appetitus animalis.* — Et speciatim de hominis appetitu. — Tertio est major difficultas de actibus appetitus tam ex ratione communi hominis quam cæterorum animalium, quia hic appetitus movetur ex cognitione boni; ergo ex metaphorica cognitione objecti boni, in qua diximus, disp. 4, consistere causalitatem finis: ergo in hoc appetitu præcise, et vi sua habet locum actio propter finem, præsertim cum D. Thoma sæpe dicat, bruta apprehendere rationem boni, utilis, et ab ea moveri, ut patet ex 1 p., quæst. 28, art. 4, ubi autem est bonum utile, est ordinatio in finem. Deinde ex speciali ratione hominis, quia in eo appetitus non movetur tantum ab æstimativa, sed etiam a cogitativa, quæ juxta multorum opinionem discurrere potest circa

particularia: ergo poterit etiam conferre medium cum fine. Quin potius aliqui existimant, quando intellectus confert, et cognoscit proportionem medii cum fine, si objectum sit sensibile et proportionatum, necessarium esse ut cogitatio comitetur intellectum et similem collationem faciat: ergo appetitus sequens hanc potentiam et formaliter, et ex propria ordinatione appetit unum propter aliud, et præsertim quia ex motione rationis sæpe appetitus fertur in id, quod videtur sensui repugnare: propter quod D. Thomas 1, 2, quæst. 30, art. 3, ad 3, dixit in nostro appetitu esse concupiscentiam, quæ est cum ratione, et 1 p., q. 81, art. 3, ad 2, dicit in homine moveri appetitum a ratione universali.

3. *Tres notationes pro decisione.* — Advertendum est breviter, aliud esse actum procedere a voluntate; aliud esse volitum a voluntate: nam primum dicit rationem effectus et causæ, secundum vero tantum dicit rationem objecti et actus, qui circa illud fertur. Atque simili ratione illud est actum fieri propter finem, aliud vero extrinsece ordinari in finem aliquo modo: nam primum requirit quod ipsa mutatio sit a voluntate ut a causa operante propter finem: secundum vero solum requirit: ut actus ametur, seu sit volitus propter aliquem finem, licet ab ipso amante non fiat ipsa actio propter talem finem ex propria et intrinseca ordinatione ejus. Supponimus enim ultimo, sermonem esse de operatione propter finem formaliter ac proprie ex ordinatione ipsius operantis proxime, et non tantum ex extrinseca ordinatione ipsius auctoris naturæ, prout naturalia agentia operantur propter finem.

4. *Assertio bipartita.* — Dicendum est ergo, actus seu actiones omnes quæ nullo modo cadunt sub humanam voluntatem, esse posse propter finem passive, seu extrinsece, eo videlicet modo, quo actiones naturalium agentium sunt propter finem, non tamen active et intrinsece, id est, ex propria ipsius hominis ordinatione et intentione. Prior pars per se clara est, quia non est in hac parte homo deterioris conditionis, quam alia naturalia agentia; nam in his actibus etiam operatur ex impetu naturæ, et tendit in scopum ab auctore naturæ destinatum; et hoc probant rationes dubitandi in num. 5, positæ, ut dicemus. Posterior autem pars facile probatur ex his dictis, quia motio finis propria est voluntatis, cujus finis est objectum, unde tendere in finem per proprium actum, atque alia ordinare in finem, ad voluntatem spectat: ergo, secluso omni actu vo-

luntatis, non potest esse actus propter finem ex propria, et intrinseca ordinatione operantis. Ex quo fit, si actus sit a voluntate ut a causa elicente, vel operante, tunc posse fieri, et esse proprie propter finem; sicut dictum est in præcedentibus. Si autem non sit a voluntate, ut a causa, sit tamen voluntarius saltem objective, tunc non fiet proprie propter finem, quia non fit ex motione voluntatis; potest tamen ordinari ad aliquem finem, quia hoc ipso quod voluntas vult aliquem actum, propter aliquem finem illum vult: et hoc est ordinare illum in aliquem finem, quæ ordinatio licet physice nihil ponat in ipso actu, potest tamen ad moralem valorem conferre: sic enim passiones, quæ non fiunt a voluntate, si per voluntatem acceptentur, et ad satisfaciendum pro peccatis referantur, possunt ad hunc effectum habere aliquem moralem valorem.

5. *Ad argumentum de actibus intellectus in num. 1.* — Ex his facilis est responsio ad rationes dubitandi in principio positas. Ad primam enim respondetur, visionem Dei (et idem est de omni actu naturali intellectus, ut antecedit omnem actum voluntatis), non esse propter finem ut est ab ipso homine: quia solum est quasi ex impetu naturæ, unde potius est finis, quam propter finem, licet ut est affectio sui objecti haberet illum pro fine, prout ex naturali sua inclinatione; at vero eo modo, quo illa actio potest esse voluntaria, potest ordinari in finem, sic enim potest beatus velle videre Deum in gloriam ipsius Dei; vel etiam in suum commodum, ut illa visione consequatur suum summum bonum.

Ad argumentum de actibus animæ vegetativæ. — Ad secundum jam est responsum, quomodo inferiores naturales actiones, vel passiones sint propter finem, vel possint aliquo modo ordinari in finem.

6. *Ad tertium argumentum de actibus appetitus, in num. 2.* — Ad tertium, quod ad bruta attinet, dicendum est, inveniri in illis quamdam imperfectam participationem causalitatis finis, quatenus ab objecto apprehenso excitantur, ut per appetitum elicitem in illum tendant, et illum prosequantur, aut ab illo fugiant: nam cum causalitas finis consistat in motione voluntatis, quæ est appetitus elicivus, quantum participant de hoc appetitu et motione, tantum necesse est participant de causalitate finis. Nihilominus, absolute loquendo, non operantur formaliter propter finem, quia solum moventur a fine materialiter, ut docet D. Thomas, 1, 2, quæst. 1, art. 2, et melius quæst. 6,

art. 2, et potest in hunc modum explicari. Nam quoad actiones, quæ versantur circa media, quibus acquiritur finis, bruta non agnoscunt proportionem mediorum cum fine, nec unum cum alio conferre possunt, atque adeo hoc modo operantur propter finem; quoad eas vero actiones, quæ versantur circa finem, non cognoscunt in ipso fine propriam convenientiam sub qua movet, et propter quam est per se appetibilis, quia hoc etiam requirit collationem talis objecti cum natura, et perfectam cognitionem illius; et ita quamvis materialiter tendant in rem sibi propositam, tamen non proprie operantur circa illam propter finem. Unde quando D. Thomas significat bruta apprehendere utilitatem, vel convenientiam, aut disconvenientiam cum propria natura, non est intelligendus, quia formaliter cognoscatur a brutis, sed tantum materialiter ex instinctu naturæ, quia videlicet apprehenso objecto statim ex instinctu naturæ apprehendunt esse prosequendum vel fugiendum. Et hoc significat D. Thomas, loco citato, cum ait: *Apprehendere has intentiones naturæ quodam instinctu.* Cujus signum est, quia eodem impetu, et modo tendunt in id, quod est medium, et in id, quod est finis, quia utrumque apprehendunt ut prosequendum, et in neutro apprehendunt distincte rationem, propter quam prosequendum sit, quæ de re latius in disputatione 23, Metaphysicæ, sect. 10.

7. *Ad aliud de speciali appetitu hominis, in eod. num. 2.* — Ad aliam partem de appetitu hominis respondetur, longam esse disputationem quid possit cogitativa hominis cognoscere, et operari, quæ non est hoc loco tractanda. Ego vero probabilius existimo non posse hanc potentiam tam proprie discurrere, nec etiam componere, aut dividere: et multo certius est non posse res universales cognoscere. Certum item est, appetitum sensitivum hominis non posse immediate moveri a ratione, sed solum mediante cogitativa, seu imaginatione particulari, ut D. Thomas explicuit, loco citato: et ideo etiam censeo hunc appetitum per se sumptum, et quatenus se movet, non vero ut movetur a voluntate, non posse proprie operari propter finem, quia sensus non potest conferre inter media, quæ posset hic appetitus eligere, et ita aliquam propriam libertatem habere, præsertim circa objecta posita ut æqualia, quod falsum est, ut infra suo loco latius dicemus. Solum ergo superat hic appetitus appetitum brutorum, quia potest interdum moveri ex motione appetitus superioris, et ideo non tan-

tum movetur instinctu naturæ, sed aliquo etiam modo ex directione rationis, in qua magis se habet ut motus, quam se moveat, et ideo sub hac ratione non dicitur proprie operari propter finem ex præcisa virtute sua, sed præcedente aliqua ratione voluntatis.

SECTIO IV.

Quot modis contingat, voluntatem hominis operari propter finem.

1. *Modus quadruplex operandi propter finem.* — *Primus modus per relationem actualem.* — Absolvimus priorem partem earum duarum quas initio Disputationis proposuimus, superest, ut expediamus hanc posteriorem, quæ visa est hoc loco necessaria, ut expeditior sit via ad ea, quæ postea tractanda sunt, et, ut sæpe dixi, non est sermo de operatione propter finem communem agentibus naturalibus, sed de modo proprio hominis, qui in plures alios distingui solet: et potest ad quatuor tantum revocari. Dicitur enim homo operari propter finem, vel habitualiter, vel actualiter, vel virtualiter, vel tantum interpretative, quæ oportet breviter explicare. Actualiter dicitur voluntas operari propter finem quando actu movetur a fine, unde ad hunc modum operandi imprimis requiritur actualis cognitio, et cogitatio de ipso fine, quia nisi sit actualiter apprehensus, non potest actualiter movere. Deinde requiritur actualis motio voluntatis, vel in ipsum finem, vel in alium propter ipsum, quia hoc significat actualis operatio propter finem. Posset tamen hoc loco quæri an in hoc modo operandi requiratur actualis intentio finis propter se ipsum, vel sufficiat actualis electio, vel usus propter finem actu et distincte cognitum: sed hæc quæstio infra tractanda est cum dicetur de intentione et electione, et statim aliquid attingam agendo de tertio modo operandi.

2. *Secundus modus per relationem habitua-*
lem quo pacto ab aliquibus explicetur. — Quid vero sit operari habitualiter, non omnes eodem modo exponunt: aliqui hoc explicant ratione eujusdam concomitantis habitus concomitantis operationem in eadem voluntate seu subjecto, ita ut dicatur homo operari habitualiter propter aliquem finem, quando operatur propter aliquod objectum retinendo habitum inclinantem ad alium finem, quamvis relatio hujus habitus nullo modo cadat in hujusmodi operationem, nec referat illam in horum finem, sed solum ipsum

hominem seu voluntatem operantem. Hunc modum significat D. Thomas 2, 2, quæst. 24, art. 10, et 1, 2, quæst. 88, art. 1, ad 2, et quæst. 3, de Malo; quod exemplo explicatur: nam hoc modo dici solet justus, etiam dum venialiter peccat, habitualiter operari propter Deum, non quia ipsum opus peccati ab eo referatur in Deum, sed quia simul cum illo opere retinet habitualem relationem ipsius personæ, vel voluntatis in Deum ut finem ultimum, et quia opus ex se non excludit hanc relationem, atque eodem modo infidelis, qui habitualiter habet idolum pro fine, etiam dum facit opus honestum justitiæ et misericordiæ, dicitur habitualiter operari propter idolum. Ex quibus exemplis et ex re ipsa constat hunc modum esse valde improprium, quia, ut dixi, et Cajetanus notat, loco citato in 2, 2, hæc habitualis relatio non cadit in ipsum opus, quia nec per actum præsentem, nec per aliquem præcedentem refertur hujusmodi actus in illum finem, nec ab illo sumit aliquam entitatem, vel proprietatem physicam, vel moralem; imo nullo modo interdum referibilis est in illum finem, ut constat de veniali: ergo tota illa relatio habitualis solius subjecti, unde potius potest dici operari cum relatione habituali ad talem finem, quam operari proprie propter talem finem.

3. Alio ergo modo explicatur hæc relatio habitualis, quando censetur relictæ ex aliquo actu præcedenti, per quem illud opus vel in particulari, vel saltem sub generalitate relatum est in talem finem, licet quando fit illud opus præcedens actus, seu relatio, nullo modo sit nec actualiter, nec in aliqua virtute, quam reliquerit, ut per eam influat in opus, sed mere habitualiter, quia illa intentio semel habita, retractata non fuit, ut, verbi gratia, retulit quis summo mane omnia opera Dei in Deum, postea vero in discursu Dei operatur aliquid referibile de se in Deum, tamen sine illa memoria prioris intentionis, et sine ullo influxu actuali, vel virtuali, tunc dicitur ille homo habitualiter operari propter Deum, propter relationem habitu relictam ex priori intentione habita, et non retractata. Quem modum insinuare videtur D. Thomas 1, 2, quæst. 1, art. 6 ad 3, et quæst. 2, disputata de virtutibus, art. 11, ad 2, quamvis hæc loca possunt intelligi de relatione virtuali statim explicanda: nam D. Thomas sæpe relationem virtualement vocat habitualement, et nunquam satis distinguit; inter has tamen ex dictis constabit esse aliquam distinctionem: nam in hoc modo, de quo nunc agimus, finis nec actu influit, quia,

ut supponimus, nec actu cogitatur, nec actu movet; nec etiam virtualiter influit, quia etiam supponimus ex priori intentione nihil esse in homine relictum, quod nunc conferat ad præsentem operationem, sed ita se habere hominem in modo operandi, ac si prior actus non præcessisset: est ergo hujusmodi relatio mere habitualis, de qua non parva quæstio est, an conferat operi aliquam moralem conditionem, aut valorem, aut in ordine ad meritum, vel ad satisfactionem, vel aliquid hujusmodi, quæ in locis propriis tractanda sunt.

4. *Tertius modus per relationem virtua-*
lem. — *Tres conditiones ad relationem virtua-*
lem. — Circa tertium modum operandi, scilicet virtualiter propter finem, notandum esse veluti medium inter præcedentes, quia nec requirit actualiter influxum propter finem ut primus, nec omnino nullum ut secundus: sed requirit aliquem influxum per aliquam virtutem relictam ex priori intentione: difficile vero est circa hunc modum dicere, quid sit hæc virtus, et imprimis sumo ad hunc modum necessarium esse ut præcesserit actualis cognitio et intentio talis finis, quia alias nihil esset, unde illa virtus fuisset relictæ. Deinde oportet ut talis intentio non sit retractata per contrariam intentionem, quia alias hæc contraria intentio destruxisset virtutem relictam per priorem intentionem. Tertio, necessarium est ut duret effectus aliquis relictus ex priori intentione, ut ab illo procedat aliquo modo opus, quod dicitur postea fieri virtualiter propter talem finem. Quis autem sit hic effectus aliter videtur explicandum respectu actuum externorum, aliter respectu actus interni ipsius voluntatis: potest enim actus exterior fieri propter finem absque actuali cogitatione, et intentione finis. Exemplum vulgare est quando quis iter agit, quod incipit propter aliquem finem, in ipso vero actuali progressu non semper recordatur ipsius finis: imo nec interdum recordatur ipsius incessus, vel motus: et idem contingit in celebratione Missæ ex priori intentione: tunc ergo virtus relictæ ex priori intentione nihil aliud esse videtur, quam applicatio ipsius potentiæ executivæ ad actualem operationem externam, quæ durat et continuat in ipso effectu quamdiu non cessat omnino ab actione, nec per contrariam voluntatem suspenditur actus, et licet contingat actiones externas variari, tamen quia uni in mente succedit altera, una etiam excitat ad alteram, et hoc modo virtus interior censetur durare in ipso effectu. At vero, quando actio

externa omnino interrupta fuit, verbi gratia, per somnum, vel quid hujusmodi, tunc necesse est actum voluntatis quasi de novo inchoari; et quoniam voluntatis actus esse non potest sine cognitione intellectus, ideo ex parte illius videtur commode exponi hæc virtus relictæ ex priori intentione, quia nimirum ex præcedenti intentione, apprehensione, consultatione, et aliis similibus actibus factum est ut potentia, proposito tali objecto, verbi gratia, quod iter sit agendum, statim repræsentatur ut exequendum absque alta motione, seu speciali consideratione illius, seu finis, ad quem ordinatur: hoc modo statim voluntas exequitur id, quod proponitur, et incipit illo medio uti, quod proximum est, seu quod tunc occurrit primo exequendum, et sic recte dicitur virtualiter operari propter finem.

5. *Quartus modus operandi propter finem interpretative.* — Circa quartum modum, quem vocavimus interpretative operari propter finem, advertendum est, interdum voluntatem intendere aliquod objectum, in quo sistit ex vi considerationis et hujus actualis motionis; tamen illa res intenta natura sua fertur, et ordinatur in alium finem: tunc ergo voluntas dicitur proprie, et quasi explicitè intendere finem sibi propositum: interpretative vero dicitur intendere ulteriorem finem, ad quem finis priori modo intentus natura sua fertur: et ad hunc modum is, qui operatur honeste propter bonitatem misericordiæ aut justitiæ, nihil de Deo cogitans, aut de alio fine, dicitur operari propter Deum, vel propter beatitudinem, et implere illud Pauli, 1 Corin. 10: *Omnia in gloriam Dei facite*, quia videlicet ipsum bonum honestum quod intenditur ad beatitudinem. Et ideo licet homo actu suo non intendat illum finem ulteriorem, dicitur operari propter illud interpretative, quod alii vocant operari propter finem ex natura ipsius operis potius quam ex intentione operantis, de quo modo operandi occurrent plura in sequenti disputatione.

DISPUTATIO III.

DE ULTIMO FINE HOMINIS IN COMMUNI, ET DE MODO OPERANDI PROPTER ILLUM.

Postquam de fine generaliter dictum est, oportet ut de illo in particulari aliqua dicamus, quoniam hic finis et præcipuam rationem finis habet, et primum principium est omnium operabilium, et ejus ratio in beatitudine po-